

Današnja številka obsega 20 strani.

V Ljubljani, dne 5. septembra 1913.

Današnja številka našega lista je posebej praznovanju petindvajsetletnice naše Zaveze, ki je naš ponos, naša čast in naše poročilo, da pridejo našemu učiteljstvu boljši časi! Zaveza — slava ti!

Skromne in tesne so naše razmere, zato je skromno in tesno tudi praznovanje Zavezinega jubileja. Pa tudi pravni in materialni položaj učiteljstva ni tak, da bi mogli svoje slavje obhajati slija in hrupno. Tega se vsi zavedamo. Bili bi nepoštenjaki, ako bi dali več, nego moremo in smemo!

Današnji naš list kaže v ozkem okviru sliko in položaj slovenskega šolstva in naprednega slovenskega učiteljstva. Vsebinska je bogata in raznolika. Javnost, ki se zanima za kulturno napredovanje našega naroda in za stanje kulturnih delavcev, je ne more prezreti. Poleg današnje številke stavlamo vzporedno ono, ki smo jo izdali dne 7. januarja 1910, ko je naš list obhajal petdesetletnico svojega izhajanja. Iz materiala, zbranega takrat in danes, more in mora vsak naš objektivni kulturni zgodovinar črpati ogromno dokumentov o zavestnem, smotrnem, uspešnem in požrtvovalnem delovanju slovenskega naprednega učiteljstva.

Dokazi govore, da je slovensko napredno učiteljstvo zvesto služilo domovini, šoli ter časti in ugledu samega sebe! V obupnem boju za obstanek ni bilo mogoče storiti več — saj bi niti to delo ne bilo nikoli izvršeno, da ne razžarjajo naših duš ideali!

Slava vam, Brezovnik, Gradišnik in Kocbek, ki ste zbudili speče ter jih z vezmi bratstva in tovarišstva spojili v četo zavodnih in značajnih prosvetnih borcev! Vam gre današnji dan prvi pozdrav!

Drugi pozdrav velja vam, ki ste z večšo in neustrašeno roko doslej vodili našo Zavezo! Naše zaupanje vam je bilo opora, ko je sovražnik brizgal strup na vašo čast; naša hvaležnost vam je plačilo, ki ga presegla v ceni samo še zavest storiene dolžnosti! Kolikor teh naših vodnikov in delavcev ni več med živimi — njih spominu: Slava!

A, vama, tovariši in tovarišice iz vseh slovenskih pokrajin — tretji pozdrav! Vse peklenške moči so naščuvale na vas, s škorpionci, kamenjem in gladom so navalili na vas — od matice vas niso odtrgali! Zavedate se globokega smisla Svetopolkove oporoke, zato stojite — oboroženi z orožjem bratovske ljubezni — neomajni kakor skala in zvesti kakor večna resnica na braniku svoje časti in svojih pravic! Pozdravljeni!

Predvsem pa najiskrenejši pozdrav vam, mili naši slovanski bratje! Beseda ne more povedati tega, kar čuti srce, ko vas presrečno pozdravljamo v svoji sredi! Vi sinovi slovanskih plemen, ki s silo svoje kulture in z močjo svoje duševne in fizične energije zagotavljate sijajno bodočnost svojim prihodnjim rodovom, nam prinašate uteho in jakost, da se popenjamo ob vaš kvišku do zlatožarne zore, ki tudi nam — najšibkejšim med vami — nazna-

nja dan svobode! Pozdravljeni tisočkrat iz bratskih slovenskih src!

Vsem vam poklanja »Učiteljski Tovariš« s tem v pozdrav in spomin samega sebe v dar!

Pouk v materinščini razkrivaj vsebino rodne jezika pred obliko, njegovo prvotno nazornost in poezijo; s tem se goji stvarjačo jezikovna sila in zgovornost. — To je ideal narodne šole velikega Čeha in človeka — Komenskega.

JAKOB DIMNIK:

Organizacija naprednega učiteljstva.

Napredno učiteljstvo ne more nikdar podleči, ker ima tako izvrstno organizacijo, toliko koristnih in dobroteljskih stanovskih naprav ter ima v teh zamotanih razmerah vendar še toliko in toliko delavnih sil, ki so oprte in koreninijo v idealni stanovski zavesti in ljubezni.

Dr. Josip Kušar.

Stan, ki nima svoje organizacije, je podoben mlinu brez vode. Organizacija vsakega stanu je tista gonilna moč, ki daje stanu znak življenja, moč za obstanek in odporno silo proti nasprotnikom in sovražnikom dotičnega stanu. Vsak stan ima pa nasprotnike in sovražnike. Tako tudi učiteljski. In ta še posebno veliko! Zato si je pa učiteljstvo podalo roke ter se tesno združilo v raznih stanovskih društvih, ki jim je namen, gmotno in moralno podpirati učiteljstvo, se potezati za pravice učiteljstva in šolstva ter odbijati napade učiteljskih sovražnikov na šolstvo in učiteljstvo. Najhujši sovražnik učiteljstva in šolstva je pa klerikalizem. Ta je naš podedovani sovražnik, ki ima največji užitek in veselje v tem, če vidi učiteljstvo in njega rodovine stradati in umirati gladu. In pest klerikalizma bije dandanes — posebno na Kranjskem — z vso silo po naprednemu učiteljstvu. Prav zaradi te krutosti in korupcije, ki jo uganja klerikalizem nad naprednim učiteljstvom smo si svojo organizacijo tako uredili in izpopolnili, da nas zato zavidajo drugi stanovi. Razdelili smo si pa napredni učitelji in učiteljice svojo organizacijo na štiri dele, ki so: I. stanovska organizacija; II. gospodarska organizacija; III. literarna organizacija; IV. časniarska organizacija.

I. STANOVSKA ORGANIZACIJA.

Le-ta obstoji: 1. iz »Zveze slovanskega učiteljstva v Avstriji«; 2. iz »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«; 3. iz »Deželnih učiteljskih društev« posameznih slovenskih kronovin in 4. iz »Okrajnih učiteljskih društev«.

1. »Zveza slovanskega učiteljstva v Avstriji« je bila ustanovljena dne 12. avgusta 1908. l. v Pragi. Nje namen je, potezati se za pravice vsega slovanskega učiteljstva v Avstriji. V »Zvezi slovanskega učiteljstva v Avstriji«, ki šteje danes 27 tisoč članov, so učlanjene vse avstrijske slovanske učiteljske zveze.

2. »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev« združuje vse deželne čiteljske zveze, oziroma okrajna učiteljska društva posameznih avstrijskih jugoslovanskih kronovin. Njen delokrog se nanaša v prvi vrsti na skupne učiteljske in šolske zadeve teh kronovin. Ustanovljena je bila »Zaveza« pred 25. leti in šteje okroglo 2500 članov.

3. »Slovensko deželno učiteljsko društvo v Ljubljani« je najstarejše slovensko učiteljsko društvo. Ustanovljeno je bilo 1869. l. V tem društvu je združenih vseh 12 kranjskih okrajnih učiteljskih društev. Poteza se za izboljšanje učiteljskih in šolskih razmer cele dežele.

4. »Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic na Sp. Štajerskem«. V njej je združenih vseh 17 spodnještajerskih okrajnih učiteljskih društev. Ta »Zveza« in pa »Verband der deutschen Lehrer und Lehrerinnen in Steiermark« tvorita skupno deželno učiteljsko društvo: »Steiermärkischer Lehrerbund«, v katerem ima slovensko učiteljstvo štiri zastopnike. »Zveza slovenskih učiteljev in učiteljic na Sp. Štajerskem« se poteka za pravice slovenskega učiteljstva in šolstva; za pravice nemškega učiteljstva in šolstva deluje »Verband der deutschen Lehrer und Lehrerinnen Steiermarks« in za izboljšanje gmotnih razmer vsega štajerskega učiteljstva se pa poteka »Steiermärkischer Lehrerbund«.

4. »Deželno učiteljsko društvo za Goriško in Gradišansko«. Namen mu je, zastopati skupne interese slovenskega in laškega učiteljstva na Goriškem. Ustanovljeno je bilo l. 1900.

5. »Društvo slovenskih učiteljic« se poteka za pravice učiteljic ter podpira svoje članice tudi gmotno; imetja ima nad 2000 K.

6. »Društvo vpokojenih učiteljev in učiteljic na Kranjskem« se poteka za izboljšanje pokojnin ter daje zapuščencem članov ob smrti tolikokrat po dve kroni podpore, kolikor članov ima društvo.

7. Okrajna učiteljska društva posameznih avstrijskih jugoslovanskih kronovin so učlanjena v deželnih učiteljskih društvih dotičnih kronovin, oziroma v »Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Njih delokrog obstoji v delovanju za šolstvo in učiteljstvo dotičnega okraja. Na Kranjskem je 12 okr. učit. društev, na Štajerskem 17 in na Primorskem pa 5. Vsa ta okrajna učiteljska društva so člani »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«.

8. »Učiteljski krožki«. Posamezna okrajna učiteljska društva imajo, oziroma se na krajevne prometne razmere, za take manjše okraje svoje »krožke«, pri katerih

se učiteljstvo zbira na zabavo, na prijateljske in stanovske pogovore.

II. GOSPODARSKA ORGANIZACIJA.

Stanovska organizacija, pa naj bo še tako vzorna, nima trajnega obstanka in tudi ne zanesljive bodočnosti, če nima trdne gmotne podlage. Udnina, ki jo plačujejo posamezni člani, zadostuje komaj za vzdrževanje društva; a treba je pa skrbeti, da imajo v učiteljski organizaciji zaslonbo in podporo cele učiteljske rodovine. In to tvori naša gospodarska organizacija, ki nas tudi v dobi uskokov, izdajalcev, v dobi zapostavljanja in preganjanja veže in drži v nepremagljivo četo, ki jo navdušuje idealna stanovska zavest in ljubezen.

O naši gospodarski organizaciji sem pisal in obširno razpravljal v slavnostni številki »Učit. Tovariša«, ki je izšla dne 1. januarja 1910. l., ko smo slavili 50letni jubilej glasila avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva. »Učiteljskega Tovariša«. Zato opozarjam p. n. čitatelje na to številko. Danes omenjam posamezne točke naše gospodarske organizacije le bolj nakratko. Le-ta obstoji iz naslednjih institucij, oziroma društev:

1. Društvo v pomoč učiteljem, njih vdovam in sirotam na Kranjskem. (Vdovsko učiteljsko društvo.) Ustanovljeno je bilo 1860. l. Letnina znaša za samce 12 K, za oženjene pa 20 K. Društvo, ki ima 125.000 K imetja, plačuje vdovam družtenikov letno 200 K pokojnine do smrti, sirotam po očetu 60 K, sirotam po očetu in materi pa letnih 200 K vzgojnine do 19. leta. Danes ima društvo 120 članov ter podpira 38 vdov in 35 učiteljskih sirot.

2. »Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani«, ustanovljeno leta 1895., ima namen, zgraditi v Ljubljani poslopje, v katerem se bo skrbelo za učiteljske sirote in otroke, ki se bodo šolali v Ljubljani, v moralnem in gmotnem oziru, kakor v uravnanim očetovem domu. Društvo ima danes 110.000 K imetja. Koriisti od učiteljskega konvikta bodo imeli učiteljski otroci iz vseh kronovin, ki so zastopane v »Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«.

3. »Cesarja Franca Jožefa I. jubilejska ustanova za učiteljske sirote na Kranjskem«. V spomin na 50letnico vladanja Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. je nabralo »Slovensko deželno učiteljsko društvo v Ljubljani« 2800 K, in sicer v treh letih. Leta 1898. je pa odstopilo S. D. U. D. vso to svoto »Društvu za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani« kot »C. F. J. I. jubilejska ustanova za učiteljske sirote na Kranjskem«. Dne 2. decembra 1898. leta se je izplačalo učiteljski siroti Bogomili Osanovi 80 K kot prvo mesto te ustanove. Obresti dveh tretjin glavnice se porabijo vsako leto za ustanovo po 80 K; ena tretjina obresti in pa slučajni darovi se pa nalagajo za novo ustanovo. Danes znaša glavnica jubilejske ustanove že nad 9000 K ter dobiva že pet učiteljskih sirot ustanove po 80 K na leto. Bog daj, da obrodi jubilejska ustanova stoteren sad, ki bo lajšal skrb ubogim učiteljskim ženam-vdovam!

se mu je zdelo tako nenaravnega? Vsak dan smo skupaj po šolskih hodnikih ob odmorih in pred poukom. Njemu menda vendar ni treba najprej praviti, če se ljubiva jaz in Veljko. Sicer je pa Zdravko dobra duša, eden tistih mučenikov, ki mislijo, da umevajo svet in sami sebe, da žive po svojih nazorih in vendar ne v nasprotju s posvetnim duhom in s prirodo samo. In njegovi nazori! Iz knjig sem jih šele spoznala, iz knjig, ki mi jih je posodil. Lepi so in večinoma dosegljivi. Tudi brniti jih zna dokaj spretno. Toda od povsod moli dovolj očitno konjsko kopito: askeza. Premaguj se! Ko mu z Veljkom razodeneva svoje pomisleke, navidezno pritrdi, pomežikne s črnim očesom in reče: »Storim, kolikor morem!« — Zato živi svoje samostansko življenje v notranjosti polno nasprotij in nesoglasja. Duhovnik in človek v eni suknji je redka prikazen. Dostikrat me pogleda tako zaljubljen, da bi skoro pozabila njegov tesni ovrtnik. Seveda: mlad je še Zdravko, mlad, vsi smo še mladi.

Morda sem preveč pisala o njem v teh beležkah. Veljko mi ne bo tega zameril. Stori la sem to, da sem mogla z Zdravkom primerjati njega: kakor sonce poleg meseca — on, moj vzor, moje vse.

Sveti večer je noč, večer samih lepih spominov, praznik najdrznejših nad, praznik zmage luči nad temo. To zmago šele letos resnično srečna občudujem, se je veselim. On, moja zvezda, mi kaže pot v življenje! Veljko!

Da bi mi le ne zatonila nikdar!

15. II. ... Kdo bi se nadejal? Po tako kratkih trenutkih blaženstva že ločitev. Moj Veljko je premeščen z naše šole daleč, daleč na Dolenjsko. Tako naglo se je vse zasukalo, da slutim tukaj vmes mrzlo, sovražno roko. Za premešitev ni bilo pravega vzroka. Toda oblast, ki čuva nad nami, je gluha za pravične ugovore. Komaj sem došla ob novem letu nazaj, sem vprašala Veljka za njegove umetniške proizvode, pa mi ni odgovoril naravnost, marveč trdil, da jih ni dosti, da so raztreseni po raznih listih, da se sedaj pripravljajo za meščanski izpit, potem pa za jaše pegaza — prav zares. Še rajši kot o tem, mi je pripovedoval, da govori ves trg in okolica samo to, da me on spremlja povsod. Moj Bog, saj sva tovarišica in tovariš. Ali je že to pohujšanje? Potem je pohujšanje vse na svetu, kar označuje spol. Hinavska ozkosrčnost! Pred Božičem me je spremljal, potem ne več, najsi sem mislila za gotovo, da me počaka na kolodvoru, ko se vrnem. Izgovarjal se je s časom. Ali zakaj bi me ne smel spremljati? Najbrže zato, da bi si morale trške klepetulje poiskati drugo kost, ki bi si ob njej brusile jezike.

Čudno se vede Zdravko. Veljkove premestitve ne odobrava in vendar je tako vesel, da se mu kar glas trese, ko govorim o tem. Komaj skriva svoje veselje in me draži, kako mi bo dolgčas, ko ostane sama. »Dobim pa drugega«, mu nalašč ugovarjam naravnost v lice, ko le ne neha. Ali menite, da smo res take? Vi imate svoj »mille pro unam« — zadostilo za samstvo, a vaša dolžnost je, zagovarjati enoženstvo.

LISTEK.

JANKO LEBAN:

Zavezi

ob petindvajsetletnici njene ustanovitve.

Pozdravljena, Zaveza, napredna, brdka hči! Kipi naj drugim jeza, lepo se ti razvij!

Že si četrto stoletja vodnica naših trum, ti daješ nam zavetja, lijoč v srce pogum!

In tisočglave čete v krog zgrinjajo se tvoji, za svobodo vse vnate, hite nevstrašno v boj.

Vsi eno pot mi gremo v spas narodni in časti, mi likamo ga z vmem, zanj delo nam je slast!

Nikdar ne kloni glave učitelj-naprednjak; »Naprej zastava slave!« zaveznik kliče vsak!

Sovražnik ljuti, kleti, zaman je tvoj napor, prej ali slej zasveti jasnejših dni nam zor!

A ti, Zaveza dična, čuj prošnje mi izraz: V načelih nepremična do zmage vodi nas! —

IVO TROŠT:

Slutnja.

Črtica.

24. XII. ... Sveti večer! Božič! Ti neminljiva, večno lepa pesem človeških src, letos si zame dvakrat lepa: praznujem prvi Božič v učiteljski službi in prvi — oh, kako sem srečna! — v sveti zavesti, da sem dobila srce, ki me umeje, bije zame, kaj ne, moj Veljko? — Ko sem snoči odhajala na počitnice, me je spremljal kolodvor ves srečen, ves ponosen. Ljudje so v svoji zijaosti pogledovali za nama, pa ne vem, ali so se mu zdeli tako zavistni ali tako neumni, ker so se čudili, da spremlja mene: on se jim je samo zadovoljno smehljajal skoro z nekim aristokratskim prezirom. Meni je pošepetal polglasno: »Kako vsakdanji so in pusti! Kakor da naju niso videli še nikoli! In če bi naju ne poznali, ali naju morajo z očmi požirati, ali nista vsaj podobna drugim ljudem?« — Da, zares zna moj Veljko napraviti iz vsakršnega prizora duhovit dovtip. Slišala sem, da je pisatelj in celo pesnik. Saj je lahko. Prihodnjič ga moram vprašati, koliko je že napisal in pa kakšen pseudonim skriva njegove proizvode, da jih bom mogla občudovati, uživati, poljubljati. Njegovo dušno delo so, njegova deca, toliko kot on sam. Da, to mi mora povedati, mora!

Med vsemi, ki sva jih srečala na poti do železnice, se mi je zdel najbolj smešen naš katehet Zdravko. Toliko, da ni pozabil klobuka pritisniti nazaj na glavo, ko naju je pozdravil, tako se je začudil. Kaj

4. **Jubilejska samopomoč.** To društvo je ustanovila naša »Zaveza« leta 1898, v spomin na zlati vladarski jubilej cesarja Franca Jožefa I. Društvo J. S. izplačuje takoj po smrti vsakega družniškega učitelja, njegove soproge ali učiteljice) dedičem tolikrat po 2 K, kolikor ima društvo članov. Danes ima društvo 252 članov, ter blizu 15.000 K imetja.

5. **Hranilnica in posojilnica Učiteljskega konvikta v Ljubljani.** Registrovana zadruga z omejenim jamstvom. Zadrugi postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež znaša 50 K ter se lahko vplača v mesečnih obrokih po 2 K. Hranilne vloge, ki se obrestujejo po 5%, se sprejemajo od vsakega, četudi ni zadrugi. Posojila se dajo le zadrugi na osebnem kredit po jako ugodnih pogojih. Vrača se na osem načinov. Vsakdo si lahko izbere način vračila po svoji osebni potrebi in po svoji plačilni zmoglosti. Vsakih 100 K posojila se vrača n. pr. po načinu A v 12 mesečnih rokih: enajst mesecev po 9 K, dvanajsti mesec pa K 473. Po načinu H (to je osmi način) se pa vrača 84 rokov po K 150-85, rok pa K 126. Informacije pošilja zadruga vsakomur franco, kdor vpošlje 20 vinarjev v pisemskih znakih. Zadrugi lokal je v poslopju Učiteljske tiskarne. Zadruga, ki je začela l. 1904, poslovali, ima 14.000 K rezervnega fonda. Vsakoletni čist dobiček je namenjen v prvi vrsti Učiteljskemu konviktu; tako se je sklenilo na ustanovnem zborovanju in zato je oficialni naslov našega denarnega zavoda: »Hranilnica in posojilnica Učiteljskega konvikta v Ljubljani.«

6. **Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju.** R. z. z. o. i. Ta zadruga naročuje članom časopise in razne gospodarske potrebščine proti mesečnemu odplačevanju; sprejema in obrestuje hranilne vloge in dovoljuje posojila. Deleži so po 10 K.

7. **Učiteljska tiskarna.** R. z. z. o. i. Zadruga je začela poslovati dne 2. jul. 1906 s štirimi stavci. Danes ima tiskarna 20 stavcev in dva stavna stroja ter je nastanjena v lastnem poslopju v Franciškanski ulici št. 6. Ko smo jo kupili od gospe Kleinove, je imela tiskarna en sam stroj, malo črk in skoraj nič okrasov; danes je pa opremljena s šestimi tiskarskimi stroji in z vsemi najmodernejšimi tiskarskimi potrebščinami in lahko konkurira z vsako tiskarno. Nje vrednost z dvema hišama vred znaša danes okroglo 400.000 K. Svoječasni čist dohodek se bo uporabljal v podporo učiteljskim podpornim društvom, institucijam in zavodom.

8. **Društvo »Narodna Šola« v Ljubljani.** N. Š. podpira slovensko šolstvo s tem, da prispeva za samoučila svojim udom po 10% od društvenega imetja. Udeležijo se šole, učitelji in učiteljice, ki plačujejo na leto po 2 K. Ustanovniki plačajo enkrat za vselej 40 K. »Narodna Šola« ima 7000 kron imetja. Ustanovljena je bila l. 1871.

9. **Učiteljska bolniška blagajna.** Nje namen je, podpirati obolelo učiteljstvo. Pravila »Učiteljske bolniške blagajne« so že sestavljena in jih je upravni odbor naše »Zaveze« že odobril; poslovati bo začela, kadar bodo pravila potrjena in dana gmotna podlaga zanjo.

Smehljaj se je in mi zopet pomežiknil s tistim, kakor ogle črnim očesom, kakor da mi odobruje, rekel pa ni nič in odšel, a jaz v šolo.

Snoči je odhajal Veljko, Junaško je premagoval žalost zaradi razstanka. Beseda se je vrstila za besedo njemu v slovo. Jaz sem govorila najmanj — samo: na snidenje!

Najini načrti so gotovi. Spomladi napravi meščansko preizkušnjo, do jeseni davi službo na meščanski šoli in prihodnji predpust bova — če Bog dá — že srečna zakonca poslušala in opazovala, kako se može druge in ženijo drugi.

I. VI. ... Minil je lepi maj, minila tudi moja ljubezen. Vedno razločneje slutim, da nekdo drugi, ne jaz sama, uravnava mojo srečo. Nevidna, zavistna duša mora biti, ki drugim ne privoščijo sreče, ker je sam ne more doseči.

Pred tremi dnevi sem prejela zadnje Veljkovo pismo — odpoved. Jokala sem že toliko, da me bolijo oči, jokala zaman. Veljko verjame neznanemu lažniku, da se oziram za Zdravkom, da sva vedno skupaj, se že tikava — vse sama laž in zlobnost. Morda se res on ozira za menoj. Kako naj mu branim? In še kako zvito me zbada, češ: srečna si, ker si dobila takega fanta, ki ti gotovo ostane zvest. Nikdar ne povede druge pred altar ... Moj Bog, saj tudi mene ne more. Ali misli, da sem tako bedasta, ali tako lahka — punčka za kratek čas. Tega pa ne, tega pa že ne! Ponosna sem na svoj stan, na svoje delo in uspehe, a nič manj ponosna na svojo dekliško dostojnost.

10. **Učiteljski sklad.** Ta sklad se zлага iz prostovoljnih prispevkov. Temelj temu skladu je položil tovariš Ivan Schmeidek. Namen mu je, poravnati stroške za izredne učiteljske shode.

11. **Obrambni sklad.** Za ta sklad prispevajo posamezna učiteljska društva. Učiteljski in obrambni sklad oskrbuje pisatelj tega članka.

12. **Učiteljski sklad.** Ta sklad se je ustanovil na II. shodu slovenskih in hrvaških učiteljskih abiturientov, l. 1910, v Ljubljani. Zanj prispevajo posamezna učiteljska društva naše organizacije; precejšnjo vsoto pa donajajo tudi abiturientski koncerti. Namen Učiteljskemu skladu je, podpirati in pospeševati organizacijo slovenskih in hrvaških učiteljskih skupin. Učiteljski sklad oskrbuje t. j. predsednik naše »Zaveze«, hranilno knjižico pa hrani naša »Hranilnica in posojilnica«.

13. **Sklad za spomenike.** Organizirano napredno učiteljstvo postavlja svojim umrlim tovarišem tudi nagrobne spomenike. Običajno store to posamezna krajna učiteljska društva. Če pa tem primanjkuje sredstev, se pa začne zbirati za spomenik poseben sklad. Tako smo imeli v zadnji dobi sklade a) za A. Praprotnikov nagrobni spomenik; b) za M. Močnikovo spominsko ploščo; c) za Iv. Tomšičovo spominsko ploščo; d) za A. Praprotnikovo spominsko ploščo; e) za nagrobni spomenik Olge Kobau; f) za nagrobni spomenik A. Žumra; g) za nagrobni spomenik Fr. Paplerja; h) za nagrobni spomenik Fr. Ksav. Troštu. Skladi pod a in f so že dosegli svoj namen; Troštov spomenik bo še to jesen postavljen, in sklad za Jos. Ciperleto nagrobni spomenik se je izročil Ciperletovi vdovi.

14. **Učiteljski gospodarski program.** V tem programu so združene nekatere trdke, ki dajo od izkupička, ki ga dobe od učiteljstva, nekaj odstotkov na korist učiteljske organizacije. Tako n. pr. prodaja trdka Fran Ksav. Souvan v Ljubljani, trgovina z manufakturnim blagom, učiteljstvu za 5% ceneje in poleg tega daruje še od izkupička 5% za učiteljski konvikt. Enake prednosti nam daje tudi konfekcijska trgovina Gričar & Mejač. Tvornica za izdelovanje šolskih zvezkov M. Grubbauerjevisinovi v Lincu daruje od izkupička za prodane šolske zvezke vsako leto za Učiteljski konvikt okroglo 600 do 700 kron.

15. **Učiteljska zavarovalnica.** Naša »Zaveza« ima z banko »Slavijo« pogodbo, po kateri mora darovati le-ta »Zavezi« od vsakega tisočaka zavarovanega kapitala od strani učiteljskih druženj enkrat za vselej 1 in četrt %, to je K 1250. Poleg tega mora plačati »Slavija« naši »Zavezi« tudi od vplačanih letnih premij vsako leto 3%. »Slavija« pa baje ne drži svojih pogojev in namerava tudi razrediti pogodbo z našo »Zavezo«. V tem slučaju stopi »Zaveza« v dogovor s »Prvim splošnim uradniškim društvom avstro-ogrske monarhije« na Dunaju, ki nudi organiziranemu učiteljstvu posebne ugodnosti. Zaradi teh ugodnosti so se pridružila že največja učiteljska društva »Uradniškemu društvu«.

Moji starši niso morda siromaki, a tudi ne bogati, vendar bi me lahko imeli doma, kjer so me preživljali doslej toliko let — vedno pošteno. To je naš ponos, naše plemstvo. Tega si tudi jaz ne dam kratiti nikomur, kakor ne moj oče, ki mu hočem ostati do smrti vredna hči Manca Dolinarjeva.

Samo to želim še, da bi se mogla Veljku pošteno opravičiti. Ako ga prepričam ali ne, mi ni za to. Preponosna sem, da bi se opravičevala. Vpraša naj Zdravka, koliko je resnice. Prijatelja sta, pobratima.

Tisti dan po šolskem izletu je res silno tiščal za menoj. Sam med ga je bil, sama ljubeznivost. Naravnost sem mu morala povedati, da se mi smili, a mu ne morem pomagati. Ako je pozabil askezo v svojih vodilih, naj si tesneje stisne ovratnik, tudi tako, da ga bo davil. S tem ga bo spominjal dovolj glasno, da se mora bojevati, če hoče zmagati — samega sebe. Brez boja ni zmage, brez zmage ni krone, brez krone ni plačila v nebesih.

Po teh besedah se je obrnil molče od mene, a s tako nedyoumno gesto o vrednosti mojih opominov, da me je užalil.

Prosim moram za premostitev. Preveč lepih dni nisem užila v svoji prvi službi. Lahko jih pozabim. Nikdar pa ne bom mogla pregnati iz srca bridkosti, ki sem jih okušala zlasti zadnje dni — ko trpim po nedolžnem za svoje pošteno vedenje. O, Veljko, Veljko!

Deset let pozneje.
Zborovanje Zaveze, Reka, ki se vsak dan nazivlje življenje, me je v tem času zanašala daleč od teh spominov. Posvetila sem se popolnoma nevhvaležni službi za

16. **Učiteljsko morsko zdravilišče.** »Osrednje društvo učiteljskih jednot na Moravi« je postavilo na otoku Rabu v Dalmaciji »Zdravilišče in zavetišče bolnemu učiteljstvu«. Zaradi posredovanja »Avstrijske slovanske učiteljske zveze« se sprejema v to zavetišče tudi slovensko učiteljstvo, ki je združeno v »Zavezi avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. — Hrvaško učiteljstvo si je pa postavilo svoj »Kopališki dom« v Cerkvenici. Člani naše »Zaveze« imajo tudi v tem »Domu« svoje prednosti in ugodnosti.

17. **Učiteljske toplice in zdravilišča.** Na zadnji skupščini naše »Zaveze« se je sprejel podpisanev predlog, da naj »Zaveza« stori vse potrebne korake na meročajnih mestih, da dobi učiteljstvo, ki je združeno v naši »Zavezi«, znižano vstopnino v kopeli, ceneja stanovanja in oproščenje zdravniške in godbene takse v Dolenjskih, Krapinskih in Varaždinskih toplicah, v Opatiji in v Gradežu.

18. **Učiteljski mecen in dobrotnik.** Svojega poročila o naši gospodarski organizaciji pa ne morem lepše in hvaležneje zaključiti, če se ob tej priliki in na tem mestu spominjam moža, ki je dal naši organizaciji stalno podlago, ki je zapustil učiteljskim društvom in institucijam 36.000 kron. Ta naš nepozabni dobrotnik je pokojni nadučitelj Josip Traven. Rojen je bil 1839. l. na Klancu pri Kranju. Svojo prvo službo je nastopil v Ribnici. Odtod je prišel v Naklo pri Kranju, kjer je ostal do svojega vpokojenja. Pokoj je užival v Ljubljani, kjer je dne 30. marca 1906. l. umrl. »Slovensko deželno učiteljsko društvo« mu je postavilo lep nagrobni spomenik, še lepši in trajnejši spomenik si je postavil sam s svojim mecenem darilom slovenskemu naprednemu učiteljstvu. Opravičeno ga je nazval tovariš Engelbert Gangl ob priliki odkritja nagrobnega spomenika v svojem nagrobnem govoru »Gavriloviča slovenskega učiteljstva«. V Travnovem nagrobnem spomeniku so vklesane E. Ganglove besede:

»Kar blagega je v duši bilo
in kar je bila Tvoja last,
vse nam srce je naklonilo,
da stanu bo v pomoč in čast.
V vek Tvoje ime bo slovelo,
kot vzor kreposti v nas živelo.«

III. LITERARNA ORGANIZACIJA.

V dr. Janko Šlebingerjevem Abece-darju za »Jugoslovansko enciklopedijo« (oddelek: Slovenska književnost) najdemo nad 50 slovenskih učiteljev, ki so si pridobili stalne zasluge in častno ime kot slovenski pisatelji. Njih dela so nanizana v dr. Fran Simoničevi »Slovenski bibliografiji«, ki jo je izdala in založila »Slovenska Matca«. Veliko učiteljskih duševnih proizvodov je izšlo potom »Družbe sv. Mohorja«, »Slovenske Matice«, privatnih zalog in potom samozaložbe. Častno številno knjig, ki so jih spisali učitelji, je pa izšlo tudi potom naše organizacije, in si-cer je izdalo oziroma založilo:

1. **Slovensko deželno učiteljsko društvo v Ljubljani:** »Knjižica za mladino«, I. zvezek, Uredil Ivan Tom-

šič, Ljubljana, 1887. l. — Jana Amosa Komenskega »Didaktika«. Prevel Jernej Ravnikar, 1893. l. — »Navodilo slovenski vrtnarici«. Spisal Miloš Kamušič, 1894. l. — »Domoznanstvo v ljudski šoli«. Metodčno navodilo. Spisal Jakob Dimnik, l. 1894. — »Učiteljski večeri«. Priredil Jakob Dimnik, l. 1896. — »Narodna vzgoja«. Spisal Josip Ciperle, l. 1896. — »Učiteljski tovariš«. Glasilo Slovenskega deželnega učiteljskega društva od l. 1890 do 1899. l. Uredila Andrej Žumer in Jakob Dimnik. — »Dejanja govore!« Spomenica o položaju kranjskega učiteljstva. Ljubljana 1913. — »Die Taten reden!« Gedenkschrift über die Lage der kranischen Lehrerschaft. Laibach 1913.

2. **Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev:** »Učiteljski tovariš«. Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva od l. 1900 in dalje. Uredila Jakob Dimnik in Engelbert Gangl. Leto LIII. — »Zvonček«. List s podobami za slovensko mladino. Leto XIV. Ureja Engelbert Gangl.

— »Popotnik«. Pedagoški in znanstven list. Leto XXXIV. Od l. 1900 last in založba naše »Zaveze«. Urejuje M. J. Nerat v Mariboru. — »Mladinska knjižnica«. Izdala »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. V Ljubljani. Založil L. Schwentner l. 1900. Zvezek I.: »Čukova gostija« in »Medvedjilov«; spisal Josip Brinar, Zvezek II.: »Na rakovonogo«; spisal Ivo Trošt. — »Knjižica za mladino«. Ustanovila »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Izdajatelj in založnik A. Gabršček (Goriška tiskarna) v Gorici. Snop. 1—24.

— »Jan Legova knjižnica za mladino«. Izdaje in zalaga »Zaveza avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. I. zvezek: »Dane«. Povest za mladino s štirimi slikami. Spisal Andrej Rapč. Spis je odlikoval s častno nagrado občinski svet ljubljanski, II. zvezek: »Turki pred Sv. Tilnom«. Zgodovinska povest s petimi izvirnimi slikami. Spisal Julij Slapšak. Spis je odlikoval s častno nagrado občinski svet ljubljanski, III. zvezek: »Kraljestvo čebel«. Mladinski spis. Spisal Josip Ribičič. — »Sijajno gmotno stanje slovenskega učiteljstva«. Na skupščini »Zaveze avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev« v Opatiji dne 20. avgusta 1896. l. govoril Jernej Ravnikar. — »Na delo med ljudstvo!« Na skupščini »Zaveze avstr. jugoslovanskih učiteljskih društev« v Radovljici dne 24. avgusta 1907 govoril Anton Pesek. — »Šola in kmetijsko vprašanje«. govoril Engelbert Gangl in »Regulacija učiteljskih plač« govoril Anton Pesek na glavni skupščini »Zaveze« v Gorici dne 7. septembra 1908. l. — »Š 1. državnega šolskega zakona«. Na glavni skupščini »Zaveze« v Novem mestu dne 7. avgusta 1910. l. govoril Engelbert Gangl. — »Slovensko šolstvo v Trstu«. Na glavni skupščini »Zaveze« v Trstu dne 5. junija 1911. l. govoril Ferdo pl. Kleinmayr. — »O šolski reformi«. Spisal dr. Dra-

ma kratko. Ko me je še vabil, da bi se sešla tuhtam in več ustno domenila, sem takoj prekinila dopisovanje z njim in mu svetovala, naj si išče enake zabave drugod. Dvomim, da me je slušal. Premeščali so ga iz kota v kot kranjske dieceze ter ga slednjič zarnili — kot obrabljeno kolo — nekam v notranjske hribe, kjer menim, da dobi mir in pokoj.

Danes popoldne smo se sešli delegacije in delegati Zaveze na posvetovanje. Kar stresla sem se, ko je načelnik čital med drugimi tudi ime Veljko Krstič, ki se je tudi samosvestno odzval nekje v sredi dvorane. Že prej sem vedela, da je delegat, toda misel, da bi se utegnila srečati, me ni prav nič pretresla. A danes me je nekaj sunilo v srce — kakor zla slutnja.

Po končani seji mi prinese rediteljica njegovo posetnico z vabilom, da bi mogel kje z menoj govoriti, ker mi ima sporočiti nekaj zaupnega. Odgovorim mu, naj pride v stransko sobo na desno. Skoro opotekaje sem šla tudi sama tja. Nasproti mi pride nekdanji moj vzor — sloka oseba, še vedno živahnih oči in prijaznih manir — Veljko. Najprej me je skoro preveč milo prosil, naj mu oprostim, da me je klical. »Vršiti imam.« je začel — »Vam in meni dobro znanega prijatelja poslednjo voljo. Moj pobratim Zdravko je nedavno umrl na poslednji trnjevi službi. Pisal mi je s smrtno posteljo, naj mu odpustim mladostno lahkomišelnost tisto leto, ko sva službovala skupaj, da je on razdril najino zvezo z anonimnimi poročili. Brez moje oprostitve se ne upa pred sodni stol.« — Tu je Veljko umolknil, zakaj poslednji besedi sta najbrž tudi njemu budili neljube spomine. Pozneje je nadaljeval, da je Zdravko povzročil tudi njegovo tedanje preme-

izobrazbo naroda. V obilnem delu sem često pozabila nekdanje spomine, se veselila sadov svoje vztrajnosti — seveda brez uradnega priznanja — toda v sladki zavesti, da sem po neugodnih razmerah povsod vršila svojo dolžnost v polni in jako zvrhani meri. Za plačilo so me lranili s kamenjem, napajali z nevhvaležnostjo. Od strani, ki bi lahko zahtevala od nje najobilnejše podpore, sem prejela udarce nasprotstva, prezir in celo sovražstvo.

Privadila sem se slednjič tudi temu. Mislim si: Ako že mora tako biti, bodi: toda odgovornost nosite vi, tam gori!

Jasneje: Iz prve službe sem nosila za premostitev zaradi neugajajočih mi razmer. Nadzorniku sem zaupala tudi resnični vzrok, in to je pomagalo. Premestili so me, zaznamovano kot veri in duhovščini sovražno učiteljico, ki podpira brezverske časnike, jih čita in se celo v šoli noče uklanjati vsem katehetovim željam. Prenašala sem doslej to breme in sem prepričana, da ga ne odložim do smrti. Saj je bilo moje življenje od prve službe do danes ena sama velika krivica.

Veljko se je res, kakor sem slišala, takoj po dostalem meščanskem izpitu srečno oženil. Saj sva se tako domenila. Še bodoči predpust sta gledala z mlado ženko, kako silijo v sv. zakon druge in drugi. Ob njegovi strani pa nisem slonela jaz, marveč s tisočaki dote obložena trgovčeva hčerka edinica. To si je bil izbral on, moj vzor in zvezda vodnica. Oh! Pisateljavanje je seveda tudi zabil.

Kaplan Zdravko mi je pisal večkrat dolga pisma, polna zdvajanja in osamelosti. Poleg svojih vzorov se je postaral in ostal človek. Odgovarjala sem mu le

gotin Lončar, c. kr. profesor v Idriji. Ponatisk iz »Učit. Tovarisa« 1. 1908. — Vse te brošure je založila »Zaveza«. »Spomenica«: povodom praznovanja 25letnice »Zaveze avstr. jugoslovanskih učit. društev«; sestavil Luka Jelenc. Založila »Zaveza« 1. 1913.

3. **Učiteljska tiskarna:** »Naša Bodočnost«. List za šoli odraslo mladino. (Glasilo napredne mladine.) Leto V. Urednik: Andrej Rapčič in dr. Fr. Molč. — »Domače Ognjišče«. List za starše, učitelje in vzgojevalce slovenske mladine. Leo VII. Urednik: Jakob Dimnik. — »Belorožjak«. I. zv. Spisal Engelbert Gangl. — »Zgodovinske učeslike«. Spisal Fran Marolt. — »Otroški odir«. Igrice za mladino otroških vrtcev in ljudske šole. Spisala Mara Gregoričeva. — »Babica pripoveduje«. I. Mladinski spis. Spisal Pavel Flerč. — »Ročni zapiski« z imenikom ljudskih šol in učiteljstva na Kranjskem, Sp. Štajerskem, Primorskem in Spodnjem Koroškem. XIX. letnik. Sestavil Luka Jelenc. — »Moje prvo berilo« (Abecednik). Spisal Karel Wider.

4. **Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta v Ljubljani:** »Domača vzgoja«. Slovenskim staršem, učiteljem in vzgojevalcem slovenske mladine spisal Jakob Dimnik. — »Pri našem cesarju«. Spisal R. E. Peerz; poslovenil Ivan Krulc. — »Pristricus«. Povest. Spisal Ivo Trošt. (Zabavni listi za slovensko mladino. I. zv. Uredil E. Gangl.) — »Mladini«. I. II. in III. zvezek. Spisal Andrej Rapčič. — »Spisi Mišjakovega Julčka«. I. II. III. IV. V. in VI. zvezek. Spisal Julij Slapšak. — »Zbrani spisi za mladino«. I. II. in III. zvezek. Spisal Engelbert Gangl. — »Vsem dobro«. Mladini spisal Josip Ribičič. — »Narodne pesmi za šolsko mladino«. I. in II. zvezek. Zbral in uredil Janko Žirovnik. — »Slavica«: sariju Francu Jožefu II. Spevoigra za šolsko mladino. Uglasbil in priredil Emil Adamič. — »Besedilo k E. Adamičevi spevoigri«. — »Kako si ohranimo dobre in zdrave zobe«. Spisal dr. Bretl.

5. **Pedagoško društvo v Krškem:** »Pedagoški letnik«. I. II. III. IV. V. VI. in VII. letnik. Uredil Frančišek Gabršek. — »Občno vzgojslovje«. Spisal Fr. Gabršek. — »Občno ukoslovje«. Spisal Fr. Gabršek. — »Izkustveno dušeslovje«. Spisal Fr. Gabršek. — »Jezičkovni pouk v ljudski šoli«. I. del. Spisal Fr. Gabršek. — »Nazorni pouk v ljudski šoli«. I. del. Spisal Fr. Gabršek. — »Navod k početnemu risanju«. Spisal Jos. Bezla. — »Pouk o črteži«. Spisal Jos. Bezla. — »Stavbni črteži«. Spisal Jos. Bezla. — »Spomenica o petindvajsetletnici Pedagoškega društva«. Spisal Dragotin Humek. — »Merstvo«. Spisal Dragotin Humek.

6. **Slovenska Šolska Matica** je ne-strankarsko pedagoško-knjižno društvo, ki

se v njem osredotočuje vse naše pedagoško-knjižno delovanje. Ustanovljena je bila 1. 1899., in sicer dne 7. septembra. V obnovnem odboru so bili ti-le: Josip Ciperle, Jakob Dimnik, Frančišek Gabršek, ki je izprožil misel za ustanovitev Šolske Maticе, Frančišek Hubad, Luka Lavtar in H. Schreiner; temu prvemu odboru so se pritegnili še ti-le: Frančišek Levec, Blaž Matek, dr. Anton Medved, Mihael J. Nerat in Andrej Senekovič. Predsednikom je bil soglasno izvoljen ravnatelj Henrik Schreiner, ki še danes vodi to društvo. Pod njegovim spretnim predstvom je izdala Slovenska Šolska Matica do danes že 55 knjig pedagoške in didaktične vsebine. Zaznamek vseh do zdaj izdanih in založenih knjig Slovenske Šolske Maticе se nahaja v XII. »Pedagoškem Letopisu«, ki ga je izdala S. Š. M. l. 1912.

IV. ČASNIKARSKA ORGANIZACIJA.

Največjo moč v boju za obstanek in za dosego popolne stanovske organizacije ima pa časopisje. Časopisje je velemoč. To je upoštevalo tudi slovensko napredno učiteljstvo ter tudi v tem pogledu izpopolnilo svojo organizacijo, ki obstoja iz teh-le časopisov:

1. »**Zvonček**«. List s podobami za slovensko mladino. Leto XIV. Izdaja 1. dne vsakega meseca ter stane vse leto 5 K, pol leta 2 K 50 h, četrt leta 1 K 25 h. Urednik »Zvonček« je ves čas Engelbert Gangl, upravnik pa Luka Jelenc. »Zvonček« je last in založba »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Tiska ga »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani.

2. »**Naša Bodočnost**«. List za šoli odraslo mladino. Leto V. Mesečnik. Cena 3 K, za dijake 2 K. Urednik: Andrej Rapčič in dr. Fr. Molč. Tisk in založba »Učiteljske tiskarne« v Ljubljani.

3. »**Domače Ognjišče**«. List za starše in vzgojevalce slovenske mladine. Leto VII. Izdaja zadnjo soboto vsakega meseca in velja vse leto 2 K 50 h. Urednik »Domačega Ognjišča« je Jakob Dimnik. Tisk in založba »Učiteljske tiskarne« v Ljubljani.

4. »**Popotnik**«. Pedagoški in znanstven list. Letnik XXXIV. Urejuje M. J. Nerat. »Popotnik« izdaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 6 K, pol leta 3 K, četrt leta 1 K 50 h. Posamezni zvezki stanejo 50 h. Naročnino sprejema »Zaveza«: blagajnik Fr. Luznar v Kranju; uredništvo je pa v Mariboru. Last in založba »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Tiska »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani.

5. »**Učiteljski Tovarš**«. Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva. Izdaja vsak petek popoldne; ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje. Vse leto velja 10 K; pol leta 5 K; četrt leta 2,50 K, posamezne številke po 20 h. Urejuje ga Engelbert Gangl v Idriji. Naročnino je pošiljati upravništvu »U. T.« v Ljubljani. Last in založba »Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev«. Tiska »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani.

Ta moj dnevnik, bodi moj vodnik in moj spremljevalec! Ti me ne izdaš, a jaz ne ostavim začrtanega pota! —

Koncert Zaveze,

ki ga priredi učiteljstvo, zastopano v tej Zavezi, v proslavo srebrnega jubileja v soboto, dne 6. septembra, v veliki dvorani Narodnega doma v Ljubljani, obeta po svojem programu izreden glasbeni užitek. Sodelovali bodo poleg ad hoc sestavljenega učiteljskega zbora nekdanja tovarišica ga. Costaperaria-Devova, Ljubljanačanom dobro znana izborna koncertna pevka, ki bo izvajala 6 prelepih sopranskih samospevov, koncertni pianist in glasb. učitelj g. Anton Trost ter njegov brat, sedaj gojenec c. kr. akademije za glasbo in uprizarjačo umetnost, g. Ivan Trost, ki sta po svojih briljantnih nastopih občinstvu znana tako doma kakor že drugod.

Vzpored obsega izključno slovenske, oz. slovanske skladbe ter tudi vsem glasbo ljubečim prejembe v vseh oblikah. Izvajalo se bo 6 prelepih slovenskih narodnih pesmi, i. s. 3 za moški, 3 za mešani zbor, solisti pa bodo izvajali takisto ali slovanske ali slovanske skladbe. Gospa Costaperaria-Devova bo pela 3 otroške pesmi, dve sta našega dičnega skladatelja, učitelja Emila Adamiča in so jih objavili »Novi Akordi«, ena (»Božji volek«, besede O. Zupančiča) pa je Oskarja Deva, ki se izkazuje čimdalje plodovitejši skladatelj za prelepe samospeve. Otroške pesmi bo pela namenoma, da pokaže ne le zbranemu učiteljstvu, kako naj vadi in prednaša take pesmi v

Taka je torej organizacija naprednega avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva. Neprisiljena in odkritosrčna je. Hinnavščine in terorizma ni v njej. Vsakemu je ta organizacija odprta knjiga, iz katere lahko čita o nesebičnem in požrtvovalnem delu organiziranega naprednega avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva za dobrobit in korist učiteljstva in šolstva. Kdor zna čitati, naj čia iz te knjige, če ni udarjen s slepoto klerikalizma! Kdor ima roke, naj se oklene te naše organizacije, če nima že od klerikalizma povezanih in okovanih rok. Ta organizacija je naš ponos, in člani te organizacije smo drug na drugega ponosni, ker smo vsi poštene državljani, ljudje in človekoljubi!

*Kdor zaničuje se sam,
podlaga je tujčevi peti!*

ANTON BREZOVNIK:

Gradec — zibelka Zaveze.

Takoj, ko sem l. 1875. zapustil graško učiteljsko ter prišel v domovino nazaj, se je porajala v meni misel in želja, da bi združil vse slovenske učitelje, vsa slovenska učiteljska društva v eno veliko, močno celoto, ker le na ta način bi nam bilo mogoče doseči svoje narodne in stanovske težnje in ideale.

Te svoje načrte in želje sem gojil dolgo vrsto let tiho v svojem srcu, ker je bilo ob tedanjih žalostnih razmerah nad vse težavno, da bi jih mogel uresničiti.

Prišlo je leto 1886!

Učiteljstvo celjskega okraja me je poslalo kot svojega zastopnika na uradno deželno učiteljsko konferenco v Gradec.

»Sedaj ali nikoli!« sem dejal v sebi. Sedaj bo zbran »cvet« štajerskega slovenskega učiteljstva; sedaj je treba porabiti priliko, kakršne ne bo tako hitro!

Prišedši v Gradec, sem povabil vse narodno-zavedne slovenske delegate v svoje stanovanje v hotelu »Kaiserkrone« na prijateljski pogovor.

Ko so se skoro polnoštevilno zbrali, sem jim razložil svoje namene in načrte. Dasi nisem zbudil takoj pravega razumevanja za svoje načrte, sem jih pregovarjal in pridržal tako dolgo pri sebi, da smo končno sklenili z ustanovitvijo Zaveze vsaj poizkusiti.

Razdelili smo si delo!

Kot predsednik Učiteljskega društva za celjski in laški okraj sem prevzel v družbi s tovarišema Arminom Gradišnikom in Franom Kocbekom agitacijsko delo za pristop že obstoječih in za ustanovitev novih učiteljskih društev ter to nalogo izvedel z večjim ali manjšim uspehom.

Po mnogih zaprekah in težavah smo dosegli toliko, da se je dne 22. in 23. aprila 1889 v Ljubljani vršil I. občni zbor Zaveze slov. učit. društev.

Tako smo položili tam v daljnem nemškem Gradcu temelj naši sedanji dični Zavezi. Iz malih početkov je zraslo močno drevo, ki razširja svoje veje po vsej

slovanski Avstriji in katero čaka še važno in zaslužno delo v avstrijski Jugoslaviji!

Da bi Bog ohranil Zavezo še mnogo, mnogo let v veselje, čast in blagor vsega slovenskega in slovanskega učiteljstva in naroda, to iskreno želim nekdanji sobojnik, sedaj tihi opazovalec!

*Beseda dana sveta naj ti bo!
Ne oprosti ga več nobena moč,
kedor se je enkrat zavezal sam!*

ARMIN GRADIŠNIK:

V združitvi je naša moč!

Prava beseda o pravem času ima svoj učinek. To se je videlo tudi ob snovitvi naše Zaveze. — Pred več nego 25 leti so se razglašale v naprednih vrstah našega slovenskega ljudskošolskega učiteljstva besede: »Osamljeni ne tavajmo! Združeni se bojujmo!« In te besede so postale meso ter so rodile stanovsko družbo, našo Zavezo.

Razvoj dične te naše združitve sem marno zasledoval od nje rojstva sem pa do današnjega dne, ko obhaja srebrni jubilej ter jo kolikor toliko — četudi na tihem — negoval z vso svojo ljubeznijo, ki mi tli v srcu za učiteljstvo že izza mladeniške dobe... Srečen sem, da sem doživel ta dogodek. — Petindvajset let, malo časa sicer, a dosti v življenju našem in še več v smotrnem, organizatoričnem delu za bedni naš stan! Četrto stoletja že se shajajo naši pionirji ljudske prosvete po raznih krajih križem lepe slovenske domovine, se tu posvetujejo o težnjah svojega stanu, a ugibajoč tudi o izboljšanju vzgojnih sredstev za mili svoj rod. Res, plemenito, vzvišeno zvanje, ki mi polni s ponosom dušo... Nikjer tako, kot v tem združenem stremjenju po izboljšanju naših in našega rodu razmer se ne kaže naša moč! Po svoji Zavezi je postalo učiteljstvo slovensko činitelj, ki ga upoštevajo danes tudi sloji, kateri so sicer imeli zanje le pomilovalen nasmeh. Gosпода, časi se preminjajo. Učitelj slovenski danes lahko nastopi z jasnim čelom, zavedajoč se, da reprezentira kaj v javnosti naši s kulturnim svojim delom ter dobro vedoč, da je po svoji Zavezi tudi član 27.000 glav broječe slovanske učiteljske organizacije v Avstriji! To dejstvo naj nas vzpodbuja še h krepkejšemu odporu napram vsem zlim nakanam naših prikritih in očitih nasprotnikov! Taka armada, kot je danes zavedna slovanska učiteljska organizacija v našem cesarstvu, se ne da odvrgniti s poti pravega napredka... Ne, nikdar ne, in naj bo reakcija še tako silna: združeno učiteljstvo jo bo razbilo, ker jo mora razbiti! — Ta zavest naj nas ob petindvajsetletnici Zaveze prešine vse z največjo silo!

Resnica je in ostane ter je za nas učitelje življenjskega pomena, resnica namreč: Le v združitvi je naš spas!

V Celju, koncem avgusta 1913.

stitev, ker se je hotel polastiti mene, ki sem mu bila jako všeč, idealna in duhovita. Hotel me je pridobiti za vse življenje. To se mu pa spričo moje stanovitnosti ni posrečilo, najsi pomovno poudarja, da je imel najpoštenjši namen: Hm, vzor!

»Ali mu morete odpustiti, gospica?« vpraša Veljko proseče in me pogleda milo.

»Ali mu vi?« odvrnem.

»Sem mu že kdaj odpustil. Bog mu bodi milostiv!«

»In mu odpusti grehe, kakor mu odpustim tudi jaz.« sem odgovorila obupno, dasi sem se premagovala; zakaj Veljkov nagli odgovor mi je odprl v teh spominih tako žalosten pogled v nekdanje čase, da bi se bila najrajša udrla v tla ali da bi me ubila strela. Morda sta pa delovala vzajemno? — Ta misel me je pretresala. Veljko me je gledal. Misli je, da me je novica toliko prevzela, pa se je motil, kot sem se motila o njem jaz. Otrli se solzo, otrla sem jo tudi jaz, a ne za Zdravkom, marveč za izgubljeno mladostjo...

Našla sva se in ločila na poti, kjer ni več snidenja. Spremil me je k moji družbi in se poslovil, odhajaje s tihim poklonom. Pozneje ga nisem več videla, pa tudi ne iskala. Začele so se priprave za večerni koncert, v mojem srcu je pa rjula bolest kakor še nikoli. Ako je to zopet slutnja, ki pomeni konec mojega življenja ali začetek novega, lepšega...

Ne! Svojin vzorom zvesta ostanem: Polni se, kupa krivice! Prekipevaj do neba! Ti streti ne moreš, potreti nikdar, usode sovražne besneči vihar, in jaz se na robu ne ganem, viharju kljubujem — ostanem!

šoli ali s šolskim (otroškim) zborom, ampak tudi drugemu občinstvu, da moderna slovanska glasba, zastopana najbolj v »Novih Akordih«, neguje tudi pesmi te vrste. Naj bi glasbo ljubeči slovenski starši naročali tudi »Nove Akorde« ter s tem, da negujejo po svoji deci slovansko pesem, pripomogli k procvitu slovanske glasbe. — Te tri pesmi se izvajajo javno prvičkrat. — Ostale 3 pesmi so slovanskih skladateljev: dve hrvaški, ena ruska. —

Izborni pianist g. Anton Trost bo izvajal orientalsko fantazijo »Islamey« odličnega ruskega pianista M. Balakirewa, brat Antona Trosta g. Ivan Trost, ki je Ljubljanačanom znan še kot odlični gojenec Glasbene Maticе iz produkcij gojenec in ki obeta kot koncertni violonist najlepše nade, pa bo izvajal ruskega violinista virtuozu Wilenawskega D-molovi koncert op. 22 v 3 odstavkih. Prijateljem klavirske in vijolinske glasbe se obeta torej tudi izreden glasbeni užitek.

Zanimanje za ta koncert mora vzbujati tudi dejstvo, da izvajajo tako vokalne zborovske kakor solistične točke ter instrumentalne solo-točke izključno učiteljske osebe. Gospa Costaperaria-Devova je bila učiteljica v Ljubljani ter se že takrat s svojim krasnim sopranom in izbornim prednašanjem v koncertih Glasbene Maticе omilila vsemu občinstvu. Solista za klavir in vijolino sta takisto učiteljeva sinova ter bivša odlična gojenca Glasbene Maticе.

Ako omenjamo še, da bo učiteljstvo častno zastopano ne le kot izvajajoč, ampak tudi kot ustvarjajoč faktor pri tem koncertu: naš vrli tovariš in dični skladatelj Emil Adamič kar v 4 točkah, z daljšim, krepkim in elektrizirajočim mo-

škim zborom »Dan slovanske«, dvema otroškima pesmima (»Jezdec« in »Uspavanka«) in s prekrasnim mešanim zborom »Moravska narodna« (besedilo D. Kettejevo), ki se izvaja prvičkrat in ki ga je uglasbil ter poklonil učit. pevskemu zboru nalašč za ta večer; nadučitelj Ferd. Juvanc, tudi že znanec iz Maticinih koncertov (»Pastir«), katerega mešani zbor »Izgubljeni cvet« na Gregoričeve besede je prav tako krasen in polni najtežjih glasbenih fines, ter se bo v Ljubljani izvajal prvičkrat, smo povedali dovolj.

In kdo ne pozna neumornih nabiralcev in harmonizatorjev bisero: naše glasbe — slovanske narodne pesmi: nadučitelja Janka Žirovnika, ki ga smemo kot nabiralca imenovati očeta slovanske narodne pesmi, ter Oskarja Deva, ki je nabral ter za koncertno izvajanje priredil že lepo število slovanskih narodnih pesmi, predvsem pa rešil mnogo koroških slovenskih narodnih pesmi pozabnosti? Oba sta zastopana v programu z dvema prekrasnima narodnima pesmima. In če bomo med narodnimi pesmimi, ki se bodo ta večer izvajale, slišali že tolikrat peto, a še vedno trajno prelepo in ljubko, po našem koncertnem moju M. Hubadu za koncertno izvajanje prirejeno »Ljubca, povej, povej!«, kdo se ne bo vzradoštil? — Poslušalce bo zanimala tudi raznovrstnost narodne glasbene poezije: moški zbor poje najprej koroško narodno »Gorjanska« v koroškem slovanskem narečju, potem našo pristno gorenjsko »Kaj pa ti pobič« in k sklepu prav tako prelepo štajersko »Travniki so že zeleni!«

FR. KOCBEK:

Nekaj spominov na Zavezo.

Pred vsem poudarjam, da se je z ustanovitvijo Zaveze položil temelj jugoslovanski učiteljski organizaciji, ki je bila začetkom namenjena samo slovenskemu učiteljstvu, ker se je s poznejšo izpremembo pravil razširil delokrog Zaveze. Pri izpremembi pravil se je v dotični seji upravnega odbora izrekla bojazen, da vlada ne potrdi izpremenjenih pravil. Ta bojazen se ni uresničila. Popoln uspeh se z izpremembo pravil vendar ni dosegel, ker se dalmatinsko učiteljstvo ni priključilo naši stanovski organizaciji.

Pred 25. leti ustanovljena Zaveza je bilo šolsko dete, ki so ga z očetovsko ljubeznijo pestovali razni zastopniki upravnega odbora. Že v prvem letu so se odpovali predsednik, tajnik in blagajnik, tako da je drugi tajnik prinesel ostanke Zaveze na drugi občni zbor v Celje. Da se je sploh mogel vršiti drugi glavni zbor Zaveze, se imamo zahvaliti ravnatelju M. Neratu in nadučitelju Fr. Praprotniku, ki je kot podpredsednik vodil glavni zbor in imel tudi obširno predavanje. Za novega predsednika je bil izvoljen dr. T. Romih, ki je nekaj let uspešno vodil Zavezo. Vojskoval se je posebno dobro z dr. Mahničem, ki je neprestano napadal slovensko napredno učiteljstvo v »Rimskem Katoliku«. Tovariš Romih pa je bil z raznim drugim koristnim delom tako preobložen, da ni mogel vseh svojih moči posvetiti naši Zavezi. Zato je bil na glavnem zboru v Kranju izvoljen predsednikom energični že rajni tovariš Ribnikar, ki je vrlo vodil Zavezo do svoje prerane smrti. Hotel je govoriti o slovenskem učiteljstvu na I. katoliškem shodu v Ljubljani, a ni dobil besede.

Kmalu na to se je priredil kot neka demonstracija »Svetčev banket« na starem strelišču v Ljubljani. Tu je govoril tudi Ribnikar kot predsednik Zaveze, in sicer tako stvarno in temperamentno, da se je vobče govorilo, da je bil njegov govor najboljši. In to je bilo velikega pomena, saj so bili med navzočo inteligenco zastopani razni stanovi, takorekoč cvet slovenskega naprednega razumnosti.

O izvolitvi Ribnikarja predsednikom Zaveze naj še objavim nekaj iz takratne zakulisne agitacije. Upravni odbor se je prepiral, da je treba v predsedstvu Zaveze izpremembe. Dobri poznavalci kratkih razmer so se odločili, da povzdignejo na čit Zaveze Ribnikarja. O tem so se dogovorili zlasti štajerski, goriški in tudi nekateri kranjski delegati. Meni je bila poverjena naloga, da ga vprašam, ako prevzame častno mesto. Ribnikar je sedel na čitalniškem vrtu v Kranju sam pri eni mizi. Pridružil sem se mu in ga po kratkem uvodu vprašal, ali sprejme predsedništvo Zaveze. Debelo me je pogledal in vprašal, ali se hočem z njim norčevati ali ka-li? Ko sem mu razložil, da je resen kandidat, je na zadnje rekel, da v slučaju izvolitve sprejme častno mesto. Tovariš dr. Romih je bil sicer nevoljen, ali je nazadnje spoznal, da je za uspešno vodstvo

Zaveze bila izprememba potrebna tem bolj, ker je bil, kakor že rečeno, dr. Romih na drugih toriščih silno zaposlen.

Po smrti Ribnikarja si je izvolila Zaveza za svojega generala tovariša Luko Jelenca, ki neustrašeno vodi našo ladjo po politično razburkanem valovju.

Uvodoma sem pozabil omeniti dejstvo, da se je z ustanovitvijo Zaveze jako povzdignila stanovska zavest in kolegialnost učiteljstva. Ustanovila so se krajevna učiteljska društva, koder jih še poprej ni bilo. Dobili so vsi okraji svojo takšno društvo. In tako se je polagoma strnilo vse slovensko učiteljstvo v močno organizacijo — falango — ki dela njegovemu organizatoričnemu talentu vso čast. O tem, da se je nekaj tovarišev odcepilo v »Slovenskarijo«, ne maram pisati.

Jako važna je bila tudi preustrojitve naših stanovskih glasil 1. 1899. Pred ustanovitvijo Zaveze je izhajal »Popotnik« — glasilo naprednih slov. učiteljev in »Učiteljski Tovariš«, ki je bil tisti čas list — ne krop in ne voda. Oba lista sta bila takorekoč konkurenčna. Spominjam se, koliko je bilo dela v sejah upravnega odbora in pogajanj s »Slov. učit. društvom«, da je Zaveza sprejela tudi »Učit. Tovariš« v svojo last in oba lista tako preustrojila, da je postal »Popotnik« pedagoško-znanstven list, »Učiteljski Tovariš« pa šolsko-politiški list. S tako presnovno obeh listov smo vsestransko pridobili ali, recimo, poglobili svojo stanovsko organizacijo, na zunan pa si povečali ugled.

Tudi »Jubilejska samopomoč«, ki jo slovensko učiteljstvo še veliko premalo uvaža, je dete Zaveze. Spominjam se dole debate o pravilih. Hotelo se je napraviti društvo s prav kompliciranim aparatom. Tako društvo bi kmalu izgubilo, saj še »Samopomoč« le vegetira. V tem oziru bo treba večjega zanimanja.

Naj še omenim nekaj podrobnosti o nekaterih glavnih zborovanjih. V naprej pa omenim, da je vlada mrko gledala ustanovitve Zaveze, kar sem opisal na drugem mestu. To škilavo gledanje na Zavezo se je pokazalo večkrat.

Leta 1899. se je sklicalo glavno zborovanje v Trst. Kolesaril sem z blagajnikom Luznarjem čez Predel po Goriški v solčno Gorico. Midva in tovariš Križman smo bili prvi člani upravnega odbora v Gorici, kjer smo zvedeli pretresljivo vest, da je zborovanje in banket Zaveze prepovedan. Vsi trije smo šli na c. kr. okrajno glavarstvo vprašati o vzrokih prepovedi. Sladak italijanski uradnik nam je v nemščini vedno govoril o neki »vis major«, trdeč, da ne smemo imeti banketa, nobenega zborovanja, zlasti ne kakega glasovanja. Ko smo mu povedali, da so namenjeni zborovalci že vsi na potovanju in o tem niso obveščeni, je vedno govoril svoj »vis major«. Jaz sem ga v nagajivosti vprašal, če bomo sploh smeli v Gorici kaj jesti in piti, kar nam je milostno dovolil. Posledica našega interveniranja je bila, da je stotinja vojaštva stala dve noči in en dan v »Bereitschaft«.

Drugi dan šele, ko je prinesel predsednik tovariš Luka Jelenc vest, da je samo zborovanje dovoljeno, je postalo v Šolskem domu živahno življenje — vrveje kakor v panju pred rojem.

Jako za Zavezo opasno zborovanje se je vršilo 1. 1903 v Postojni, kar sem zvedel po znancih tam, Baron Hein, deželni predsednik kranjski, je že vse naročil, da se Zaveza takoj razpusti, ako bo ravnatelj Lapajne govoril o naznanjenih šolsko-politiških vprašanjih. Ker je upravni odbor o tem pravočasno zvedel, je v svoji seji ravnatelju Lapajnetu peruti pristigel, kakor je sam potem šaljivo omenil uvodom svojega govora.

Nekaj let pozneje sem se seznanil z umrlim g. okrajnim glavarjem Lapajnetom, ki je takrat služboval v Postojni. Vprašal sem ga, zakaj je poslal uradnika na zborovanje Zaveze, ki ni bil popolnoma večš slovenščine. Rekel je, da se je obotavljati iti, ker se je sam zavedal, da ne zna dobro slovenščine. Lapajne mu je pa rekel: »Saj Vam ni treba znati.« Komentar si naj vsak misli sam.

S tem sem omenil nekaj spominov. Vsakdo mi bo pa verjel, da sem kot so-ustanovnik doživel 25letnico Zaveze, ki je bila z velikimi mukami porojena. Ob tej slovesnosti ji kličem kratko brez vseh fraz: Vivat, floreat, crescat!

Branimo svojo čast!

ANTE BEG:

Manjšinsko, t. j. narodno šolstvo med Slovenci.

To je poglavje, ki dela nam Slovencem sramoto. Imamo krasno orožje v obliki državnih zakonov, a ga puščamo rjaveti. Sploh se o manjšinskem šolstvu pri nas skoraj ne more govoriti. Tudi drugi slovanski narodi v Avstriji niso dosti na boljem. Edino Čehi so se znali oprijeti svojih pravic, ter so si jih zagotovili v svojem deželnem zakonu.

Pojem manjšinske ali narodnostne šole je razložilo najvišje upravno sodišče s svojo razsodbo z dne 2. junija 1897, št. 10.786, sledeče: »Pod manjšinskimi šolami v smislu zakona z dne 25. junija 1890, št. 46, za Češko (žalobog le za Češko!) je po nameri postavodajalca razumeti iste šole, ki naj se v mešanojezičnih občinah, v katerih je za javni šolski pouk pre-skrbljeno le v enem jeziku, ustanove za šolsko potrebo drugojezičnih otrok.«

Slovenci si v svojih deželah nismo znali zagotoviti takih zakonov, zato se moramo opirati le na člen XIX. drž. osnovnih zakonov. Za naše dežele je merodajen glede ustanavljanja šol § 59. drž. šol. zak. z dne 2. aprila 1883, ki pravi: »Dolžnost, ustanavljati šole, uravnava deželno zakonodajstvo, držeč se načela, da je vsekakor treba ustanoviti šolo povsod, kjer 1 uro naokolo po petletnem povprečju biva več nego 40 otrok, ki morajo več nego 4 km daleč hoditi v kako šolo.«

Tolažeče in proseče svari moški zbor:

»Beži, ljubica, domu,
priporoči se Bogu!
Ko iz vojske prišel bom,
ženko vzamem te na dom,
ako da nebeški Bog!«

Zopet zadone fanfare kot v začetku:

»Sedmo leto je že tu,
a od njega ni glasu.«

Iz globine srca in iskreno vdano, pa obupno vzdihne ljuba:

»Ah, moj Bog, nebeški Bog,
kda bo konec teh nadlog?«

Zbor pripoveduje z dramatičnim izrazom:

»K Donavi bežala je,
Donavo vprašala je:
Ali si mi le čez pas,
ali višja, nego jaz,
da se v tebi potopim?«

Zbor, ponavljajoč temeljni glasbeni motiv, pripoveduje z velikim občutkom v krasnem figuriranem koralu:

»Njene bele so noge
peska se dotikale,
njene bele so roke
proti bregu segale,
njene črne kite so
po vodici plavale,
njene črne so oči
proti nebu gledale.«

Lepše kot s tem zborom Adamič ni mogel počastiti jubileja Zaveze in njenega pevskega zbora.

Ako spojimo ta zakon z zadnjim odstavkom člena XIX. drž. osn. zak., ki pravi: »V deželah, kjer biva več narodov, naj se javna učilišča ustanove tako, da se nudi vsaki narodnosti zadostnih sredstev, izobraževati se v svojem jeziku, ne da bi kdo bil prisiljen, učiti se drugega deželne-ga jezika« — potem dobimo jasno pravico da smemo zahtevati manjšinsko, t. j. šolo z učnim jezikom manjšine.

Pravico, zahtevati tako šolo, pa imajo v prvi vrsti starši, oziroma varuhi šolo-obveznih otrok. To pravico nam je zagarantiralo tudi najvišje drž. sodišče z odlokom dne 25. aprila 1877, ki se glasi: »Potom ustave je prebivalcem raznojezičnih krajev zagarantirana nedotakljiva pravica zahtevati, da se na njihovih ljudskih šolah poučuje tudi v onem jeziku, ki je naroden, v kraju domač in materinski za večino prebivalstva.« — Pri tem ne odločajo ne občine, ne kraji in okrajni šolski sveti, temveč predvsem starši, potem pa deželni šolski svet, ki izvrši take prošnje. Glasom jasnega zakona je brezpomembno, ako otroci prosilcev znajo drugi deželni jezik, da bi lahko pristostvovali pouku v tem tujem jeziku; brezpomembno je, ako so dosedaj obiskovali zasebno šolo z ucnim jezikom novo zahtevane šole; brezpomembno je, ako so se starši pri ljudskem štetju vpisali za Nemce; brezpomembno je tudi, ako starši (prosilci) niso v dotično občino pristojni in da ne plačujejo nikakih občinskih doklad. Glavno je, da stanujejo v občini in da so državni občani.

Sedaj si pa oglejmo, kako se Slovenci poslužujejo svojih pravic! Že utrakvistične šole so madež za Slovence, ker takega nestvora skoraj ni pri nobenem drugem narodu. Pomisliti je treba, da so v obmejnih krajih na Štajerskem, posebno pa na Koroškem utrakvistične šole le po imenu, v resnici so grde pomemčevalke z nemškimi ali nemčurškimi učiteljstvom, ki ne nauči naših otrok niti slovenskega čitanja in pisanja. Najmanj, kar bi mogli in morali doseči, bi bilo, da se šole razdele v dva jezikovno različna oddelka. To so dosegli celo slovenski starši pred pragom pomembnega Maribora v Krčevini, kjer je sklenil krajni šolski svet uvesti v šolo samo nemščino kot učni jezik, kar so slovenski starši preprečili ter dosegli slovenske vzporednice. Manjšinsko šolstvo v pravnem pomenu besede imamo le tisto, ki ga vzdržuje Družba sv. Cirila in Metoda. Razen v Trstu, kjer je večina družbenega učiteljstva prevzela država, so ostale vse te manjšinske šole na ramah družbe, oziroma vseh Slovencev. Nemci so ustanovili s pomočjo »Schulvereina« nebroj svojih takozvanih manjšinskih šol, posebno na Štajerskem, a vzdrževati jih je treba le par let, potem pa jih prevzame dežela.

V Ljubljani mora vzdrževati mesto Nemcem dve manjšinski ljudski šoli, med tema petrazredno deško ljudsko šolo, ki jo je obiskovalo letos le 88 nemških dečkov. Slovensko manjšinsko šolo imamo na Kranjskem le v Dragi na Kočevskem,

Nekaj črtic o skladateljih, zastopanih v vzporedju tega koncerta.

Mili Balakirew, roj. 1. 1837. v Nižnem Novgorodu je bil odličen ruski pianist in sodobnik slavnega ruskega virtuosa Antona Rubinstein. Kot komponist je bil odločen zagovornik in pospešitelj narodnega duha v glasbi in nasprotnik vseh tujih vplivov, osobito nemškega, na domačo glasbo. Kot tak je postal jako važen činitelj v razvoju ruske glasbe s pristnim narodnim značajem. Bil je ustanovitelj in ravnatelj glasbene šole v Peterburgu. Od 1867—1870 je bil nastavljen kot dirigent ruskega glasbenega društva in, od 1. 1883—1895 kot dirigent dvorne pevske kapele. Balakirew ima mnogo zaslug za zbiranje ruske narodne pesmi in je 1. 1866, tudi izdal zbirko takih pesmi. Njegove skladbe so med nami malo znane, med Rusi pa zavzema na koncertnem odru odlično mesto.

Njegova orientalska fantazija »Islamey« je zgrajena na jako markantnem triolskem motivu. V vednem variranjju tega motiva jo razvija v blestečem klavirskem stavku do mogočnega skupa prvega dela. — Drugi del fantazije prične z novim, mrimim motivom, ki se vzpne v krasnem, melodioznem stavku do mogočne višine, kjer se nam v uprav orkestralnem blesku pokaže drugi motiv. Zmagovito se prelije veličastni melodični tok zopet v motiv prvega dela. Tu pride delna ponovitev 1. dela, toda še z večjim stopnjevanjem, nakar se povzpne skladba v močnem stopnjevanju v zadnji del, poln veličastnega zmagoslavja.

Henrik Wieniawski, ruski violonist, je bil rojen 1835 v Lublinu. Po dovršitvi svojih študij na pariškem konservatoriju

In kaj naj rečemo o narodni »Gozd-čič je že zelen«? Nam se zdi, da je to pristna narodna žalna pesem, ki se je tudi že parkrat pela pri pogrebu. Posebno lepi in do srca segajoči sta 3. in 4. kitica, ki jima je skladatelj O. Dev s priprosto in ne pretežno, pa prekrasno harmonizacijo nadel nekako črno — žalno obleko.

Kdor se hoče torej naslajati z različnimi do srca segajočimi občutki našega naroda, ki se porajajo v pesmi, pridi in poslušaj jih! Ne bo mu žal!

Moški zbor »Dan slovenski« je skladatelj E. Adamič napisal pred nekaj leti kamniški »Liri« za njeno petindvajsetletnico. Besedilo je priobčel »Dom in Svet« iz rokopisa zapuščine S. Jenkove. Vsebinska tega speva priča o globoki domovinski ljubezni pesnikov ter je navdušila mahoma tudi skladatelja, da se je lotil besedila ter ga, primerno pevskim zmožnostim naših boljših pevskih društev, uglasbil. Skladba je tridelna. Prvi in zadnji del se glasbeno krijeta, srednji del pa se, kot nekak trio, ponavlja. Prehod iz prvega dela v drugi del bi zamogel nekoliko nagajati, ker je neposreden (iz Es- v H-dur), še bolj pa morda zopetna ponovitev. Stopnjevanje v tempu in dinamiki koncem drugega dela zanima zaradi vedno silnejšega pritiska prvih basov ter konča z unisonom vseh glasov v prvotnem tempu. Konec je kolikor mogoče širok in silen, uprav veličasten. Skladba, peta z istim razumevanjem besedila, s kakršnim ga je uglasbil Adamič, mora učinkovati ognjevit in navduševalno.

Na prošnjo Zaveze je Adamič uglasbil za učiteljski pevski zbor dvoje skladb: moški zbor »Kralj Matjaž« in mešani zbor »Moravska narodna«. Kon-

certni odsek je »Kralja Matjaža« moral odkloniti, ker je, četudi prelep, izredno težek, ter bi bil spričo nezadostnega števila vaj neizvedljiv.

»Moravska narodna«, besedilo Fran Kettejevo, je balada, ki jo je skladatelj osnoval že v predpretekli dobi, jo sedaj predelal ter ji dostavil figuriran koralni konec. Besedilo se naslanja na vsebino znane Križkovskega »Utopljenke«. Skladba je pisana skozinsko lahkotekeče, vendar v novem duhu. Le konec je zaradi polifonske zgradbe precej kočljiv, a izredno dramatično učinkovit. Delo je skladatelj skiciral, ko Križkovskega »Utopljenke« še niti poznal ni, za to naj se sodi samo zase. —

Fanfaram podobno prične živahno v 2/4 taktu ves zbor:

»Huda, huda vojska bo, kdo bo, kdo bo šel na njo?«

V 2/4 taktu nadaljuje ljubko:

»Ktera ima ljubega,
ljubega, prijaznega,
bode reva jokala.«

V hitrejšem tempu doni naslednji del:

»Bože, tudi jaz bi šla,
da imela bi doma
oj, konjiča vranega,
prelepo sedlanega,
da bi sedla nanjega!«

Prijazno vprašuje moški zbor:

»Kaj bi, ljubica moja,
kaj pa bi tam delala?«

Mešani zbor odgovarja:

»Ob Donavi stala bi,
bele srajce prala bi,
to bi, ljubček, delala.«